

Meta Zagorc

Dr. Franc Pediček in plesna kultura Slovencev

Izvleček

Dr. Franc Pediček je v svoji tretji knjigi *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo* plesu posvetil več kot 80 strani, kar pomeni, da ga je pojav te dejavnosti izredno zanimal – tako s strani ukvarjanja mladih kot s strani njegove vpetosti v družbene in predvsem šolske tokove. S pomenom plesa se je začel ukvarjati, ko je proučeval prosti čas mladostnikov in predvsem načine razvedrila, s katerimi so se mladi v tedanjem času ukvarjali. Mnoge njegove utemeljitve iz konca šestdesetih let prejšnjega stoletja veljajo še danes.

Če pogledamo v zgodovinski razvoj plesne dejavnosti, se moramo zavedati, da je bil v času po 2. svetovni vojni ples prepovedan; prav tako, kot je bila prepovedana jazz glasba – tovrstne dejavnosti so pomenile »amerikanizacijo« in so bile v povojnem sistemu neželene. Leta 1949 je bilo z dekretom zapovedano širjenje folklornih skupin po vsej tedanji Jugoslaviji in šele po letu 1950 so pod okriljem teh skupin nastale prve sekcije za družabni ples, leta 1953 prvi športno-plesni klubi, kar je pogojevalo nastanek Plesne zveze Slovenije, in Združenja plesnih učiteljev, s tem pa možnosti za razvoj plesne dejavnosti. Ta se je glede na to, da ni bilo na izbiro veliko razvedrila za mlade, deloma tudi zato, ker je bila v času po vojni zatirana, v šestdesetih letih izredno razmahnila in tako po svetu kot tudi pri nas obnorela mlade (pojav rock'n rolla, twista, latinsko-ameriških plesov ...).

Pot do šolskega prostora pa je bila še dolga. Mnogi plesni učitelji so si sicer prizadevali, da bi ples prišel do šoloobvezne mladine, vendar je o plesu znal pisati le malokdo, pa tudi za prepričevanja in utemeljevanja ni bilo prave zagnanosti s strani Združenja plesnih učiteljev. Dr. Pediček pa je bil pravi mojster pisane besede. Bil je med prvimi, ki se je v šolskem prostoru spoprijel s teoretičnim proučevanjem plesa, pa tudi z raziskoval-

Dr Franc Pediček and the dance culture of Slovenians

Abstract

In his third book, *Views of physical education, sport and recreation*, Dr Franc Pediček dedicated more than 80 pages to dance which means that this activity was of great interest in him, from the perspective of both the engagement of young people and its integration into social and particularly school currents. He started exploring the meaning of dance when he studied the spare time of young people and particularly the different leisure activities they engaged in at the time. Many of his arguments from the end of the 1960s are still valid today.

nim delom na tem področju. Njegove misli, teoretična razglabljanja in ugotovitve, ki jih je razbiral iz raziskav, so veliko doprinesle k menjavanju pogleda celotne družbe na ples, pa tudi k odpiranju možnosti, da se je ples začel uveljavljati v šolah, da so ga vnesli v program športne in kulturne vzgoje na šolah, in konec koncev, da je zaživel v slovenskem kulturnem in športnem prostoru.

Ples je dr. Pediček v največji meri proučeval skupaj s proučevanjem pristočasne dejavnosti gimnazijske mladine. Gimnazijce je preprosto vprašal: **»Katero razvedrilo mi je najljubše in zakaj?«** Pravi, da vprašanje razvedrila in zabave gimnazijske mladine ne moremo opazovati ločeno od vsebine in oblike šolskega vzgojno-izobraževalnega dela – tu dobi ples svojo veljavo.

V raziskavi je sodelovalo 3094 dijakov iz 12 slovenskih mest. Med odgovori je na prvem mestu šport, na drugem branje, na tretjem kino, nato glasba, sprehodi in naravo in ples. V kasnejšem členjenju odgovorov je avtor povezal glasbo in ples v skupno kategorijo. Poudarja, da imajo veliko večino pri teh odgovorih dekleta, kar se dogaja še danes.

Če pogledam na dogajanja na plesnem področju v poznih šestdesetih (kar pomenijo tudi moja gimnazijska

Foto: Bogdan Martinčič

Dr. Meta Zagorc ob predstavitvi prispevka.

leta), sem priča, da je ples nenadoma postal res torišče druženja mladih. Ples je bil ob sobotah na večini srednjih šol, veliko je bilo ansamblov, ki so igrali plesno glasbo. V Ljubljani so bile plesne prireditve na gimnazijah, v društvih Partizan, v Festivalni dvorani in mnogi so mi pripovedovali, da so krožili od enega do drugega plesišča, se družili in uživali v plesu. Prav tako se je v Mariboru plesalo na 1. in 2. gimnaziji, Srednji kmetijski šoli, v Unionski dvorani in še kje. Dr. Pedička je ta pojav neverjetno zanimal in ga je želel podrobneje analizirati, saj – kot piše – pri mnogih pedagogih **ples ni naletel na odobravanje**. Ugotavlja, da ples postane mladim na določeni razvojni stopnji najbolj priljubljena oblika zabave in razvedrila, ki marsikdaj na skrivaj potisne v ozadje druge dolžnosti. Ples jim je tisto »prepovedano jabolko«, ki jim gre najbolj v slast. Nema lokrat razvednoti vse vzgojno delo doma in v šoli ter postaja ponekod »težek vzgojni problem« (vedeti moramo, da je takrat v šolah vladala »hora legalis« ob 10h zvečer). Vendar opozarja, »**da se pedagogi prevečkrat napačno odzivajo na navduševanje mladih, da se največkrat pedagoško docela zgrešeno lotevajo te vzgojne problematike.**«

Pravi: »Človeku, ki globlje in prizadevneje prisluškuje skriteму biopsihičnemu utripu današnje mladine, ni potrebno posebej pripovedovati, da bi težko našli v njenem duševnem obrazu potezo, ki je bila zanj bolj

značilna, kot **je njena neugasljiva želja in strast po plesu, ki se ponekod že razrašča v pravo plesno poneumljanje ali manijo – »dancingmanijo«**. Meni, da postaja vprašanje plesa v sodobni vzgoji in mladinsko-psihološki problematiki zelo živo in zapleteno. In da je »čas, da temu vprašanju posvetimo več psihološke in pedagoške pozornosti ter začnemo o njem razmišljati z **nekoliko bolj sodobnih vidikov**, da se bomo z reševanjem tega vprašanja vsaj nekoliko **približali sodobnim vzgojnim prizadevanjem v svetu.**«

Piše: »Vprašanje izvenšolskega razvedrila in zabave je tista točka, kjer se **družbeno okolje** najbolj tesno srečuje z našimi mladimi ljudmi. Razvedrilo je namreč tisto področje, kjer se nam začne kazati docela nova duševna podoba našega mladega človeka, ki ni več samo družinska ali šolska in se vedno ne ujema s prvima dvema ... ker se mlad človek bolj osebno samostojno izraža oziroma izživlja, so tako **razkrite »družbene poteze« njegovega duševnega obraza morda najdragocenejši ključ do njegove notranjosti.**«

Pediček meni, da je mladim ples pri srcu, ker jim ples **tako vneto prepovedujemo** in jih s tem opozarjamo, da je v njem nekaj takega, kar ni za mladino, zato seveda postane to zanje največja poslastica. »Dijaki običajno ne iščejo v plesu tistega, kar starejši ljudje, **to je legali-**

ziranega, dostikrat erotično-seksualno občutnega približevanja tujemu vsečnemu človeku.«

»Večini je ples samo izraz velike potrebe po ritmičnem gibanju. In prav v tem je prvinska sestavina velike navdušenosti mladih ljudi za ples« ... **»Seveda pa nikakor ne trdimo, da se srce in spolnost pri plesu v mladem človeku ne prebujata. Prav zato je treba tudi do mladinskega plesa zavzeti modrejšo strategijo kot doslej ...«** Treba je dobiti več nadzora nad njim in ga napolniti z vsebino: **priložnost za učenje lepega družabnega vedenja, kulturnih navad, spoznavanje drugih ljudi, urjenje v družabnem pogovoru itd.** V svojih razglabljanjih se zaveda mnogih pomanjkljivosti celotnega vzgojnega sistema, »ki je pretežno usmerjen le na razvijanje razuma, a dostikrat zelo brezbrizen do bogatega čustvenega življenja mladega človeka. Zato si mladina išče »emocionalnega odžeganja« v plesu, ki je pri mladini vsega sveta najprijubljenejši budilec in oblikovalec čustev.«

Kot teoretik se je lotil razlage narave plesa. Izhaja iz gibanja, »ki je vir vseh ugodij in prijetnosti, ki jih živo bitje premore. Čim bolj sestavljena gibanja zmore, tem plemenitejša ugodja je zmožno užiti«. **»Ples je svojevrstna oblika človekovega ritmičnega gibanja telesa in njegovih udov; je tako stara oblika njegove gibalne izraznosti, kot je star človek sam. /.../ Ples najdemo že od nekdaj zlit s človekovim govorom, z njegovim delom, prvimi oblikami umetnosti in verovanja.«**

Kot prvo razčlenjuje biofiziološke silnice plesa. Ritem družji ples in glasbo v nerazdružljivo celoto, ki povzroča človeku »biološko ugodje«, s katerim pa se pri plesu poveže tudi »fiziološko ugodje« v neločljivo celoto (vsaka ločitev je nasilna, zgolj teoretična). V plesnem gibanju se vsi procesi v telesu pospešijo, kar ima za posledico nekakšno **motorično-evforično stanje** človeka. Včasih ga zasledimo že pri otroku, ki neutrudno poskakuje, enakomerno teka, se do onemoglosti vrti ... Kasneje pa se to ponovno pojavi pri mladostniku, kjer se ples pojavi kot **evforija in ekstaza hkrati**. (Dandanes imamo ta stanja priložnost srečati na »rave partyjih«!)

Dr. Pediček piše, da je ples, zgodovinsko gledano, izraz vznika in rasti človekove zavesti že od prvih ur zgodovine naprej – je zgodovinsko družbeni pojav. Po teoretični plati išče izhodišča za ples v človekovem delu; s posnemanjem delovnih gibov se je **približal igri in z njo najstarejši umetnosti**. Nadalje povezuje ples s človekovim **verovanjem**, s prvobitno **magijo, obredi, običaji**. To prvobitno religiozno-magično vsebino

je ohranil ples še vse skozi kasnejšo zgodovino ljudstev in narodov. Svoje trditve je podkrepil z mnogimi citati iz takrat redkih virov o plesu, kar daje njegovim teoretičnim dognanjem še poseben pomen.

Gibanje v ritmu prinaša človeku **ekstazo in katarzo ob enem**. »Zgodovina nam kaže, da je človek zamaknjenje strastno iskal, ker je imelo zanj življenjsko-praktičen pomen. Približevanje duhovnim silam narave in hkratno trganje vezi z resničnim svetom okrog sebe, prinaša olajšujoč občutek notranjega očiščenja, občutek ponovnega zlitja duše z njenim izvorom. Spretno navaja primere iz zgodovine, ki podkrepijo njegove trditve.« In dodaja, da je v plesu **človek od nekdaj iskal in našel občutek svobode in notranje urejenosti, občutek potešenosti vseh bolečin, nekakšno notranje odžeganje in hkrati nasičenje** ... česar ne smemo prezreti pri proučevanju psiholoških silnic, ki so še kako pomembne pri vpenjanju plesa v družbena dogajanja.

Ritem, ki je red in svobodnost hkrati, in ritmično gibanje vzpostavljata tudi pravilno in tesno zvezo med človekovim telesom in duhom. Skozi ritem in gib se mu vrača **praobčutek brezmejne svobodnosti**. Prav to vsebino pa začutijo v plesu tudi mladi ljudje na podzavesten način. V vrtenju, kjer človek posnema krožeči ritem celotnega vesolja, postane mikrokozmos, »z gibanjem telesa pa slika spoznanja, čustva in hotenja na platno prostora in časa«.

Svoja teoretična razglabljanja o plesu dr. Pediček podkrepil tudi z vidika psihologa. Pri plesu se »človek globoko zave zapletenih blodnjakov svoje duševnosti. Skozi ples **doživi sam sebe do velikih globin – doživi pa tudi sočloveka in njegove skrite pregibe duševnosti**.« Pri mladih se mnogokrat pojavlja občutek notranje razklanosti in nesomernosti med telesom in duševnostjo, kar je fiziološko in psihološko pogojeno v nesorazmernem zoritvenem procesu. Zelo pripravna okoliščina za takšno samospoznavanje ali introspekcijo pa je ritmično gibanje telesa – ples. Vemo, da v nobenem razvojnem obdobju ni človek toliko zaposlen z vprašanji telesa in duha kot prav v puberteti in adolescenci. Ples je po eni strani mlademu človeku »krotilec telesa«, ki mu z vadenjem postane pokoren in zvest budilec najglobljih čustev radosti nad zavedanjem lastne biti, na drugi strani pa »učitelj, usklajevalec oblikovalec celotne motorike, kar mu je v dobi dozorevajočih let nujno potrebno«.

S sebi lastno poetično govorico dr. Pediček razglablja o odnosu med govorom in plesom ter ob koncu ugot-

vlja, »da se plesalcem med plesom zelo rad **»razvezuje jezik«**, da gibanje izvljaja človeku raznovrstne misli in jih prelija v govorico, kar je za mladega človeka še posebej privlačno. Iz mnogih odgovorov, ki so jih pisali dijaki, je razbral, da se pri plesu mladi spoznavajo med seboj, navezujejo stike, zato priznava plesu mnoge socialno-spoznave vrednosti, kajti preko druženja s sočlovekom se »uglaja v vedenju in odnosih, kultivira in socializira vedenje, se obrusi v družabno izoblikovano bitje«.

Pomen plesa podkrepi tudi z ugotovitvami, da je ples **»najstarejša in po izrazni moči lepotnega sporočanja najskladnejša in s tem v nekem smislu najbolj »eksaktna« umetnost**. Nobena druga umetnost namreč ne uporablja takšnega izraznega sredstva, ki bi bilo že samo po sebi večji ideal lepote – kot je človekovo telo. Ritem kot zakonitost lepega je združitev simetrije in proporcionalnosti. **»Plesalec je najbolj celovit umetnik,«** saj je vse hkrati: muzik, kipar, poet, dramatik. V vsaki drugi umetnosti je lepota mnogo bolj statična, v plesu pa je lepota v njeni dinamiki, v spremenljivosti, v gibanju telesa. Tesno z lepoto se družijo še druge doživljajske silnice. Omama čutov, uspavanje razuma, čustveni zanos, odmaknitev od trde stvarnosti, občutje sreče.

Če je bil ples še v petdesetih letih prejšnjega stoletja »zaničevana dejavnost«, saj so plesalce zmerjali s »frakarji«, jih podcenjevali in mnogi še pomisliti niso upali, da bi postal del šolskega sistema, se moramo za teoretično podporo vsi, ki delamo na področju plesa, zahvaliti prav dr. Pedičku, ki je argumentirano utemeljeval vpetost plesa v mladostnikov razvoj, s tem pa odpiral vrata, da se je ples uveljavil v slovenskem šolskem prostoru. Seveda je ples s pojavom disko klubov in kasneje fitness centrov v veliki meri v tedanji obliki in množičnosti zamrl, se pa tako kot v vseh zgodovinskih obdobjih znova in znova vrača v novih pojavnih oblikah (»hip hop, break dance« ...) ... Mnoge misli, ki jih je dr. Pediček poetično preli na papir pred štiridesetimi leti, veljajo še danes, so univerzalna podpora prizadevanjem, da bi ples postal del kulture tako posameznika kot tudi naroda. So v pomoč pri osmišljanju projekta Slovenija pleše, v celoti pa del Slovenske plesne pravljice – nekje med resničnostjo in utopijo.

Poglejmo še nekaj izjav mladih, ki kljub pretečenim štirim desetletjem še vedno držijo:

– Najljubša zabava mi je ples. Ples predstavlja najboljšo povezavo človekovih ritmičnih zmožnosti z glasbo.

– Človek, ki ne uživa ob glasbi in plesu, ne pozna vse lepote življenja. Ples je neki višji užitek, ki me pripravi v posebno stanje, pozabim na vsakdanje težave. Kako prijetno se je vrteti ob zvokih tanga, ni mogoče opisati. Najljubša zabava mi je zato, ker se sprostim – telesno in duševno. Slišim samo glasbo in vidim samo svojo plesalko, vse drugo je nekje daleč od mene.

– Na plesu spoznaš celo galerijo novih značajev. Večina nas je veselih in mladih. Pogovarjamo se o vsem, kar koga zanima, od tehnike do glasbe, vmes pa plešemo in se šalimo drug z drugim. Ni treba misliti na vsako besedo ... vse je odraz naše nepokvarjene mladosti.

– Mlad človek se pri plesu seznanja z drugim spolom, ki si ga pred tem predstavlja le v svoji domišljiji.

– Pri plesu se razživim, se seznanim z moškim. Od kod imam nagnjenje do plesa, ne vem, me pa na ples vsekakor nekaj vleče, čemur se z voljo ne morem upreti.

– Ples ... Koliko veselja, koliko nasmejanih obrazov, koliko lepih spominov. Zato mi je ples največja zabava – povezan je z jazz glasbo ...

– Za ples se mi zdi, da je plačilo za delo med tednom ... še, če sem šel jutraj na Grintovec, smo šli zvečer plesat.

– Glasba, spretni gibi, ki jih zahteva ples, bližina ženske, ki jo čutiš pri plesu, vse to je izvor nečesa lepega, ki človeku zbuja estetske užitke.

dr. Meta Zagorc, docentka v pokoju
meta.zagorc@fsp.uni-lj.si